

MIRCEA CIUBOTARU

O PROBLEMĂ DE DEMOGRAFIE ISTORICĂ DE LA SFÂRȘITUL DOMNIEI LUI ȘTEFAN CEL MARE

În *Letopisețul anonim al Moldovei*, se găsește textul bine cunoscut, care relatează despre expediția de represalii a lui Ștefan cel Mare în sudul Poloniei, în iunie 1498, după aventura regelui Albert, încheiată dramatic în Codrul Cosminului, în anul anterior. Între două atacuri ale turcilor și tătarilor în aceeași direcție, din mai și noiembrie 1498, oastea moldovenească a intrat în Podolia [= Pocuția], a ars și prădat sate, orașe și cetăți, între care Trembowla, Buceaciul (Buczacz) și Podhaețul (Podhajce), apoi a pustiit Galiția, întorcându-se „cu mare izbândă”¹. Informația, consemnată de un contemporan al evenimentelor, se regăsește în alte izvoare narrative din epocă sau ulterioare, interne și străine, cu detalii și adaosuri importante. Astfel, în *Letopisețul de la Putna II* și în *Cronica moldo-germană*, se consemnează și faptul că, în afară de prada obișnuită, care era răsplata oștenilor în oricare incursiune de acest fel în teritorii străine, domnul „a adus mulți oameni în țara lui”².

În *Letopisețul Țării Moldovei*, atribuit lui Grigore Ureche, apar mai multe nume de localități atacate și incendiate, din Podolia și de „la rusi”, și evaluarea pierderilor umane: „mulți oameni, bărbați, muieri, copii, au scos în robie, mai mult de 100.000. Mulți de aceia au așăzat Ștefan vodă în țara sa, de și până astăzi trăiaște limba rusească în Moldova, ales pre unde i-a descălecat, că mai a treia parte grăiescu rusește”³. Sursele acestor știri sunt cronicile poloneze: *Chronica Polonorum* de Matei Miechowski⁴, *Chronicorum [...] partem posteriorem* de Bernard Wapowski⁵, un *Tractatus cronicae fratrum minorum observancie...* de Johannes de Komorowo⁶, *Kronika Polska* de Bielski⁷, unele cunoscute direct de cronicarul moldovean. Foarte asemănătoare sunt pasajele referitoare la același eveniment din *Cronica de la Mănăstirea Hustânscaia*⁸ (izvor rusesc), *Cronica Lituiană*⁹ (cu evaluarea numărului prizonierilor la peste 150.000), *Cronica*

---

¹ Ștefan cel Mare și Sfânt 1504–2004. *Portret în cronică*, Sfânta Mănăstire Putna, 2004, p. 21.

² *Ibidem*, p. 37, 41, 45.

³ *Ibidem*, p. 65–66.

⁴ *Ibidem*, p. 174.

⁵ *Ibidem*, p. 188.

⁶ *Ibidem*, p. 192.

⁷ *Ibidem*, p. 205.

⁸ *Ibidem*, p. 225.

⁹ *Ibidem*, p. 232.

*Byhovec*¹⁰ și *Gentis Silesiae Annales* de Ioachimus Cureus¹¹. În cronica universală ebraică a lui David Gans (1541–1631), publicată la Praga în 1592, preluându-se informații de la germanul Henricus Reutel, se rezumă astfel știrile de mare notorietate după 1498: „Ștefan, voievodul Moldovei, [...] a făcut acolo mare distrugere și prădare și a dus în țara sa multe mii de suflete și averi mari. Și a dat acestor prizonieri locuri bune ca să se așeze în țara sa cea bogată și mănoasă. Le-a dat și ajutor bănesc ca să-și ridice orașe neîntărite și să trăiască acolo în pace și siguranță. Ei se află acolo până azi”¹².

Nicolae Costin, în *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*¹³, urmează textul lui Grigore Ureche, cu unele diferențe care denotă și folosirea unor izvoare poloneze, iar *Letopisețul Țării Românești și a Țării Moldovei (Cronica paralelă)*¹⁴ este tributar lui Nicolae Costin și preia sintagme din *Letopisețul* lui Grigore Ureche.

Ne-au reținut atenția în aceste pasaje narrative câteva probleme care, după știința noastră, nu au fost încă valorificate de istoriografia modernă. Fiind vorba de o expediție prădalnică în afara Moldovei, comentariul evenimentului a fost expediat de istoricii români¹⁵. Întrebările pe care le suscită acest episod războinic sunt însă importante și pentru noi, cel puțin din perspectivă socială, dacă nu și militară.

Observăm, mai întâi, numărul foarte mare de prizonieri („robi”), 100.000 și chiar peste 150.000, pierdere care va fi avut un efect demografic important în zonele devastate, dificil de apreciat de noi. Apoi, în timp ce izvoarele poloneze vorbesc despre transportul prizonierilor în Grecia și Asia, umplute cu plugari poloni și ruși (Bernard Wapowski), în Tracia, Macedonia, la tătari și în Grecia (Bielski și cronica rusească), în Tracia (Ioachimus Cureus), cronicarii moldoveni menționeazăuciderea și arderea joimirilor din orașele din Podolia și strămutarea populației civile din Pocuția și localitățile galițiene. Ar părea să rezulte din relatarea lor foarte sumară că prizonieri au fost luați și de turci, și tătari, dar cifrele

¹⁰ *Ibidem*, p. 236.

¹¹ *Ibidem*, p. 337.

¹² Textul, identificat și tradus de I. Kara, a fost semnalat d-lui Ștefan S. Gorovei, care ni l-a comunicat cu generozitatea bine cunoscută.

¹³ *Ștefan cel Mare și Sfânt 1504–2004. Portret în cronică*, p. 94.

¹⁴ *Ibidem*, p. 138.

¹⁵ Istoricul polonez Zdzislaw Spieralski a studiat problema și a ajuns la concluzia că, de fapt, Ștefan cel Mare nu ar fi executat expediția de represalii din iunie–iulie 1498, știrile referindu-se doar la incursiunile turcilor și tătarilor, iar concertarea lor s-ar explica prin atmosfera antipolonă din cronică epocii. Ilie Corfus este rezervat fața de această constatare, invocând fresca din biserica franciscană din Przemyśl, unde este reprezentată scena uciderii unor călugări de către moldoveni, la 20 iulie 1498. Suspecte i se par însă istoricului român urmarea aceluiași traseu prădalnic și de moldoveni, și de turci și tătari, ca și faptul că în tratatul moldo-polono-ungar din 15 aprilie 1499 nu există nici o mențiune a expedițiilor din Pocuția: Ilie Corfus, *Pagini de istorie românească în noi publicații poloneze*, în **AIPI**, V, 1968, p. 225–226.

menționate se referă doar la captura lui Ștefan cel Mare, care i-a dus în Moldova (Grigore Ureche, Nicolae Costin). Prizonierii erau, dacă nu exclusiv, cel puțin majoritatea, „rusi”, adică ruteni sau ucraineni, nu și polonezi (leși), fiindcă urmașii acelor robi vorbeau încă în secolul al XVII-lea „limba rusească”. Este rațional să admitem că numai polonezii au putut evalua cu aproximație pierderile lor și că prizonierii au fost luați și duși în teritoriile atacatorilor (turci, tătari și moldoveni). Este, de asemenea, probabil că s-a pus de către cronicarii moldoveni doar în seama lui Ștefan cel Mare numărul atât de mare de prizonieri dintr-un soi de mândrie patriotică, necenzurată în acele vremuri barbare de vreun scrupul moral și umanitar. Ar fi însă cu totul hazardat să deducem din interpretarea acestor prea sumare informații că ar fi existat sau nu o poruncă a domnului privind selecția etnică a prizonierilor și eventualele rațiuni ale acestuia.

Chiar dacă nu se va putea ști niciodată care a fost numărul real (măcar estimativ) al prizonierilor lui Ștefan cel Mare, o problemă importantă ar fi aceea a efectului intern al acestei masive colonizări a Moldovei, deja secătuită de locuitori după câteva decenii de războaie cu pierderi umane pe care le bănuim ca fiind importante. Din păcate, și pe acest teren de ipoteze aprecierile nu pot fi decât intuitive și prezumtive.

Articolul 10 din tratatul moldo-polon semnat în 1499 prevedea eliberarea reciprocă a tuturor prizonierilor din războaiele de până atunci¹⁶. Este de presupus că, poate cu excepția unor răscumpărări individuale, prizonierii nu au fost repatriați, fiindcă tratatul nu a putut avea o urmare practică de vreme ce tensiunile au continuat, iar Ștefan cel Mare a ocupat Pocuția în anul 1502, prelungind starea de beligeranță și în timpul domniei lui Bogdan. Noul tratat de pace din anul 1510 cuprindea din nou clauza eliberării altor captivi colonizați de Bogdan voievod, dar chestiunea era complicată de faptul că nobilii polonezi atrăsese în Rusia Roșie mulți țărani moldoveni¹⁷. Este mai mult decât evident faptul că aceste convenții au rămas literă moartă cel puțin în unele privințe.

Un aspect ce poate fi abordat cu mai mare probabilitate a adevărului este acela al statutului acestor „robi”, prizonieri de război în terminologia actuală. Chestiunea a fost cercetată în general, dar prea puțin în legătură cu expedițiile lui Ștefan cel Mare. Fără îndoială, acei oameni luați din locurile lor de baștină nu puteau avea statutul de robi propriu-ziși, ca țăgani¹⁸. Prizonierii creștini, dacă nu erau răscumpărați (vezi cazul acelor tineri din Caffa, evadați de pe corabia ce-i ducea la Istanbul și ajunși la Suceava, de unde o parte au fost răscumpărați de

---

¹⁶ Ion Ursu, *Relațiunile Moldovei cu Polonia până la moartea lui Ștefan cel Mare*, Piatra-Neamț, 1900, p. 160.

¹⁷ Veniamin Ciobanu, *Țările române și Polonia. Secolele XIV–XVI*, București, 1985, p. 115–118.

¹⁸ N. Grigoraș a constatat că robii de origine străină au fost „recrutați” (sic !) numai dintre țigani: *Robia în Moldova (de la întemeierea statului până la mijlocul secolului al XVIII-lea)*, I–II, în *AIIAI*, IV, 1967, p. 31–79, și V, 1968, p. 43–85.

rudele lor italiene cu foarte mulți bani, cf. *Cronica moldo-germană*¹⁹), erau desigur colonizați. Pentru această constatare, decisivă este informația transmisă de David Gans, care vorbește chiar de ajutoare bănești pentru acești prizonieri, pentru a-și întemeia orașe neîntărite (adică târguri). Aceasta este, de fapt, problema cea mai importantă care ne preocupă aici, încercând să distingem câteva aspecte ale chestiunii: cum erau împărțiți acești prizonieri, unde erau trimiși și ce statut social puteau dobândi după stabilirea lor.

Toate informațiile și indiciile pe care le cunoaștem conduc spre următoarele constatări: numai domnul putea împărți robii țigani boierilor sau mănăstirilor (cu excepția acelor cumpărați) și putea decide asupra locului și numărului colonizărilor; prizonierii colonizați erau repartizați fie ca poslușnici ai mănăstirilor, fie erau așezați în sate boierești existente, fie erau „descălecați” în așezări nou înființate, slobozii cu imunitățile bine cunoscute, acordate pentru atragerea unor bejenari. Toți aceștia nu puteau avea decât statutul social de vecini, fapt ce este de multă vreme admis: o mare parte a acestei categorii sociale era formată de străini veniți sau aduși în Moldova (și în Țara Românească). În legătură cu aceste chestiuni, observăm acum doar că în veacul al XV-lea nu sunt atestate decât două slobozii în Moldova: una era un sat al Mănăstirii lui Iațco, care trebuia înființat de bejenari străini sau moldoveni, privilegiu acordat de Alexandru voievod, la 23 februarie 1453²⁰, și o slobozie în satul Negoiești, de pe Pârâul Negru, dată de Ștefan cel Mare, la 13 martie 1466, mitropolitului Tarasie²¹.

Nici un indiciu al vreunei colonizări libere (dar nici impuse) nu se întrezărește în documentele din ultimii ani ai domniei lui Ștefan cel Mare, dintre 1498 și 1504, în legătură cu marele număr de locuitori dislocați din Polonia în 1498 sau cu anexarea Pocuției în octombrie 1502²². Și, totuși, o atât de masivă populare a Moldovei nu putea rămâne fără urmări sesizabile, în afara celor constatate de cronicarii moldoveni din veacul al XVII-lea. Toponimia poate oferi cel puțin sugestii, dacă nu chiar certitudini, în această chestiune de natură demografică.

Este neverosimilă informația transmisă de David Gans despre întemeierea unor târguri de către coloniștii ruteni sau polonezi de la 1498. Nici unul dintre târgurile moldovenești atestate după anul 1500 nu apar, prin denumiri sau prin alte indicii specifice, ca așezări exclusiv de colonizare ruso-polonă. Este însă foarte probabil, cum se va vedea mai jos, că asemenea sate au apărut în ocoalele unor

---

¹⁹ *Ștefan cel Mare și Sfânt 1504–2004. Portret în cronică*, p. 26. Situația acestora este destul de echivoc prezentată în alte surse cunoscute.

²⁰ DRH, A, II, p. 39, nr. 28.

²¹ *Ibidem*, p. 190–191, nr. 134.

²² Stăpânirea asupra Pocuției și delimitarea sa au rămas într-un litigiu nesoluționat între anii 1499 și 1504 și după moartea lui Ștefan cel Mare. Dintr-o scrisoare a regelui Vladislav al Ungariei adresată regelui Ioan Albert (23 noiembrie 1500) rezultă că până la cercetarea ținutului de către delegați ai părților implicate, în Pocuția nu trebuiau așezați coloni nici de Ștefan cel Mare și nici de regele polon: Vasile Pârvan, *Studii de istorie medievală și modernă*, București, 1990, p. 194.

târguri deja existente la sfârșitul secolului al XV-lea. Câteva criterii de identificare a unor sate de colonizare ruteană se conturează din cercetarea numelor de sate moldovenești și din studiul istoriei lor sociale. Am exclus, mai întâi, toate acele sate cu nume de aspect ucrainean, care sunt atestate în documentele anterioare anului 1498. Au fost avute în vedere localitățile cu nume cu sufixele ucrainene: *-euți*, ca *Maneuți*, *Tereșeuți*, *Vasileuți* și altele; cele cu *-ăuți*, precum *Balcăuți*, *Bilosăuți*, *Boriscăuți*, *Bugaicicăuți*, *Coșilăuți* etc. și *-inți*, de tipul *Balinți*, *Berzinti*, *Gădinți*, *Răpcinți*, *Râșcinti*, *Rjavinți*, *Vaculinți*, *Zaharinți* și altele, toate fiind nume de grup, echivalente cu numele românești în *-ești* sau *-eni*; oiconimele în *-eva*, precum *Comareva*, *Valeva* etc. sau *-ov(a)*, ca în *Cacova*, *Dubovaia*, *Hrițcova*, *Jicov* sau *Vicov*, *Micicova*, *Neporotova*, *Nârnova*, *Pecialova*, *Tulova*, *Lișcov*, *Râșcov* etc.; cele cu sufixele compuse *-auca*, din *CernaUCA*, *TârnaUCA* etc., sau *-euca*, din *Samoileuca*, *Teleşeuca*.

Repartiția teritorială a acestor toponime este, de asemenea, grăitoare pentru originea ucraineană a așezărilor. Majoritatea se găsesc în nordul Moldovei sau la est, spre Nistru. Oiconimele de tipul *Camena* (și *Camenita*), *Cobâlcina*, *Cozia*, *Dobrovăț*, *Hluboca*, *Horodiște*, *Horodnic*, *Lipnic*, *Liubana*, *Medvedia*, *Molnița*, *Pobrata*, *Voloca*, *Vorona*, *Zagorna* și altele, marea lor majoritate având baze lexicale est-slave și repartizate și în alte zone ale Moldovei, nu indică în mod sigur localități slave în veacul al XV-lea, fiindcă sunt nume mai vechi, desemnând inițial pâraie, văi, înălțimi, păduri etc. În perioada care ne interesează, multe sate cu asemenea nume puteau fi deja românești.

Este în logica lucrurilor că eventualele sate de colonizare²³ să fie căutate nu la hotarele Moldovei, ci în zone de siguranță, de unde cei nou veniți nu ar fi putut pleca prea ușor, și în locuri de interes pentru domnie. Nu-i vom putea identifica pe rușii colonizați de Ștefan cel Mare în sloboziile atestate în veacul al XVI-lea și la începutul secolului următor (de altfel încă foarte puține, numai patru și un sat Sloboziani).

Ne atrag atenția, în primul rând, satele numite *Ruși* și *Rușciori*, denumiri date de români din satele învecinate unor grupuri etnice ucrainene²⁴. În primul volum din *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, sunt înregistrate circa 30 de sate și moșii (foste sate) Ruși și două sate Rușciori (satele Ruseni nu intră în discuție, numele fiind derivate din antroponimul *Rus(ul)*). Dintre acestea, câteva sunt mai vechi, din secolul al XV-lea, iar cele cu atestări mai târzii pot fi colonizări

²³ Necunoscând documentele și textele din cronicile românești referitoare la colonizările din anii 1453, 1466 și, respectiv, cele din 1498, Vlad D. Matei, în *Contribuții cu privire la studiul satelor de colonizare din Moldova (sec. XV–XVII)*, din *SAI*, VII, 1965, p. 41–68, ajunge la concluzia eronată că între 1400 și 1575 nu există mențiuni ale unor colonizări cu străini în condiții de slobozie și, cu atât mai puțin, cu prizonieri de război.

²⁴ Pentru aceste toponime, vezi îndeosebi Ioan Lobiuc, *O problemă controversată: toponimele dacoromâne cu radicalul rus-*, I–II, în *AIIAI*, XXIV, 1987, 2, p. 109–126, și XXV, 1988, 1, p. 409–424.

din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea și nu apare posibilitatea identificării vreunui dintre acestea ca fiind rezultatul evenimentelor din 1498. Doar câteva sate pot fi avute în vedere pentru problema aici urmărită. Astfel, Rușii, situat pe Pârâul Rușilor, pe din sus de Deleni (Hârlău) și din jos de Feredeieni, sat pustiu în jurul anului 1600, fusese al lui Pătrașco [Nădăbaico] logofăt, care l-a dat ginerelui său Costea Bucioc, cu întărire de la Radu voievod (26 iulie 1616 – 9 februarie 1619²⁵). Având o anume vechime atunci, dar fără atestări din veacul al XV-lea (Delenii existau la 7 iulie 1430²⁶), este posibil ca această așezare să fi fost întemeiată pe la 1500 pe sau lângă moșia Deleni, pe atunci a urmașilor lui Hârman, fost pârcălab de Cetatea Albă. De asemenea, unele sate Ruși din ocoalele târgurilor sunt cele mai susceptibile de a fi fost colonizate în 1498. Este cazul Rușilor de lângă Bacău, azi Rușii-Ciutea, din comuna suburbană Letea Veche, stâlpit în timpul lui Alexandru Lăpușeanul²⁷, și de Rușii de pe Sitna, din marginea de nord-vest a târgului Botoșani, sat domnesc până la Alexandru Iliș voievod, care l-a dăruit²⁸.

Cercetarea localităților din Moldova cu denumiri ucrainene ne oferă însă o sugestie semnificativă într-un grup compact de sate de la sud de Hârlău. Dacă în nordul Moldovei asemenea grupări sunt obișnuite, până pe la Zvoriștea (județul Suceava), unde, în veacul al XIV-lea, existau pe Horaița satele Bucurăuți, Ciorsaceuți, Șerbăuți și Vladimirăuți²⁹, unele cu nume cu baze antroponimice sigur românești (Bucur, Șerbu) și sufix slavizat în cancelaria domnească, nicăieri în toată Moldova, mai spre sud, nu mai întâlnim, unul lângă altul, patru sate din aceeași categorie onomastică, precum acelea de lângă Hârlău: *Ceaplinți*, *Buhainți*, *Scobinți* și *Verbăuți*. Prin acomodări de rostire în procesul de trecere a numelor la o formă de singular, primele două oiconime au ajuns la formele *Ceplenița* și *Buhalnița*, iar ultimul sat a dispărut încă din secolul al XVII-lea.

Toate aceste sate sunt atestate începând abia din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și nu sunt indicii despre existența unor documente mai vechi, eventual pierdute.

Mănăstirea Neamțului cumpărase de la Nicoară logofătul, înainte de 8 ianuarie 1608³⁰, un loc de moară pe pârâul Buhainți, cu casă și povarnă. Pentru vecinătatea cu moșia Ceplenița, satul Bohalnița a fost cumpărat de marele vornic [Nestor] Ureche și întărit de Radu voievod la 16 aprilie 1617³¹.

În documentele de redacție slavonă, numele *Ciaplinți*, cu sufixul *-inți*, presupune un nume de persoană neatestat în antroponimia românească, pe care însă

²⁵ DIR, A, XVII, 4, p. 15, nr. 21.

²⁶ DRH, A, I, p. 146–147, nr. 99.

²⁷ Mențione la 6 noiembrie 1635: *Ibidem*, XXIV, p. 303, nr. 261.

²⁸ *Ibidem*, p. 461, nr. 399 (mențione la 14 aprilie 1636).

²⁹ *Ibidem*, I, p. 3, nr. 2 (30 martie 1392), p. 153, nr. 103 (15 iunie 1431).

³⁰ DIR, A, XVII, 2, p. 142, nr. 178. Întăriri la 14 ianuarie 1612 și 7 iunie 1616: *Ibidem*, XVII, 3, p. 45, nr. 73, și XVII, 4, p. 8, nr. 13.

³¹ *Ibidem*, XVII, 4, p. 145, nr. 183.

îl identificăm în ucr. *Čaplea* (din apelativul corespunzător cu sensul ‘bâtlan, stârc’)³². Două vechi sate Ciaplinți au existat și în ținuturile Sucevei și Cernăuților.

Satul Ciaplinți de la Hârlău este menționat la 20 aprilie 1554, într-un document îndoielnic³³, dar existența localității la mijlocul veacului al XVI-lea nu poate fi pusă la îndoială. La 8 aprilie 1600³⁴ și la 16 aprilie 1617³⁵, satul Ciaplinții era întărit marelui vornic Nestor Ureche, tatăl cronicarului Grigore Ureche. Ispisocul ne transmite informații prețioase pentru istoria așezării în veacul al XVI-lea. Satul a fost domnesc și dat de Petru voievod [Șchiopol] lui Nestor Ureche pentru 12 cai buni, prețuiți la 24.000 de aspri. Pe aceeași moșie mai era un cut numit *Verbovți* (*Vărbăuți*, mai târziu³⁶). Istoria proprietății la Buhalnița va merge în secolele al XVII-lea – al XIX-lea împreună cu istoria Cepleniței.

Oiconimul *Scobinți* este de origine antroponimică, cu pluralul în *-inți*, amintind de un ucr. *Skoba* ‘scoabă’³⁷. Satul Scubinți exista în veacul al XVI-lea și avea întinse vii în țarină, pe Dealul Porcului. A fost proprietate domnească și ascultător de ocolul târgului Hârlău până la 27 martie 1635³⁸, când Vasile voievod [Lupu] îl dăruiește finului său, Pătrașco Ciogolea, pârcălab de Hotin, și cumnatului acestuia, Simion Țăra, fost vornic.

Aceste patru oiconime nu sunt creații românești și nici transplanturi toponimice din spațiul nordic, rutean. Sunt nume date de o populație compactă ucraineană și preluate apoi, cu adaptări specifice, de românii din satele învecinate. Toate datele concură spre o ipoteză cu un mare grad de probabilitate: aceste sate sunt colonizate de un domn, foarte probabil Ștefan cel Mare, ca sate din ocolul târgului Hârlău, cu populație ucraineană, atât de necesară pentru muncile dintr-o zonă de mare interes viticol (alături, la sud, se găsea moșia târgului Cotnari). Adăugăm alte trei toponime din zonă, care nu sunt slave vechi, ci sunt creația acestor coloniști: numele dealurilor *Horodiștea* de la Cotnari, într-o arie unde circula apelativul *grădiște* (cf. *Dealul Grădiștea*, de la Hârlău³⁹), *Zlodica*, nume de persoană, neatestat în onomastica românească, cu origine lexicală (având sensul

³² O etimologie populară a consemnat Octav Dessila în romanul său *Iubim*, I, București, 1970, p. 243: *Cep la Niță* > *Ceplenița*.

³³ **DIR**, A, XVI, 2, p. 238, nr. I.

³⁴ *Ibidem*, XVI, 4, p. 286, nr. 349.

³⁵ *Ibidem*, XVII, 4, p. 145, nr. 183. Acum apare în stăpânirea lui Nestor Ureche și satul Buhalnița.

³⁶ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, VI, 2, Iași, 1935, p. 152–154.

³⁷ Cf. și Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 433, unde se presupune baza antroponimică românească *Scoabă*. Sufixul ucrainean impune însă derivarea de la un nume rutean. Un sat Scobâlțeni din comuna Podul Iloaiei, cu nume deformat în grafia oficială, s-a numit în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea *Scobinți* și *Scobințeni*.

³⁸ **DRH**, A, XXIII, p. 102, nr. 78.

³⁹ Arhivele Naționale Iași, *Documente*, 140/3 (20 noiembrie 1666), 140/10 (27 noiembrie 1756).

„tâlhărița”), și *Camenița* (azi și *Camnița*), numele botului Dealului lui Vodă, dintre Buhalnița și Scobinți.

Mulți dintre rușii prizonieri vor fi fost dați de domni unor boieri credincioși și stabiliți în satele acestora. Urmele lor sunt mai greu de identificat în documentele secolelor al XVI-lea sau al XVII-lea⁴⁰. Câte o informație însă confirmă imaginea unei Moldove puternic impregnate de elementul etnic ucrainean în preajma anului 1600. Astfel, cu prilejul cercetării unei pricini pentru un hlabnic de la Vultureștii din ținutul Vasluiului, domnul Constantin Movilă poruncește ca hotărârea sa în acest caz să fie citită în fața tuturor martorilor de la fața locului, între care și megieșii „carii sânt amestecați cu rușii”⁴¹. Așadar, în satele vecine Băloșești (azi Voinești), Buhăiești și Boțești (azi Parpanița), trăiau atunci mai mulți ucraineni, luați în seamă în această împrejurare.

În sfârșit, o observație cu totul valoroasă pentru argumentația aici desfășurată: de unde putea ști cronicarul că mai a treia parte din „rusii” colonizați în 1498 mai vorbeau limba lor în prima jumătate a secolului al XVII-lea? Nu ni se pare posibil ca Grigore Ureche să fi putut face vreo evaluare a situației lingvistice din întreaga Moldovă, în lipsa, evidentă, a unor recensăminte de această natură. Cronicarul putea însă cunoaște destul de exact starea de fapt tocmai din satele sale, Buhalnița, Vărbăuții și în primul rând de la Ceplenița, unde își avea curțile.

Rutenii colonizați sau bejenari în Moldova s-au deznaționalizat cu relativă ușurință și în timp scurt, în trei sau patru generații. Constatarea este evidentă îndeosebi în evoluția numelor proprii, în mențiunea și apoi în lipsa etnonimului *rus* din catagrafiile rusești de la 1772–1774 și în cele din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Desigur, în satele cu populație ucraineană mai numeroasă, cum au fost acelea dintre Cotnari și Hârlău, caracterul etnic străin s-a putut menține mai multă vreme. Astfel, în 1774, la Ceplenița erau recenzați doar opt birnici ruși, iar la Scobinți doar șase. Dintre aceștia, doar doi Simion, un Ostahi și un Pricopi mai au nume specific ucrainene⁴², dar nu există certitudinea că ei ar putea fi urmașii acelora menționați cu vreo 130 de ani mai înainte de Grigore Ureche, fiindcă în veacul al XVIII-lea a existat o masivă imigrație străină, inclusiv rutenească în Moldova, fenomen social bine evidențiat și de catagrafiile din prima jumătate a secolului următor. Astfel, în anul 1820, la Ceplenița, Buhalnița și Bădeni erau

⁴⁰ Mai precise, deși nu foarte multe, sunt informațiile privitoare la ruși (rusnaci) din Țara Leșească aduși în diverse slobozii boierești sau mănăstirești, cf. **DRH**, A, XIX, p. 73, nr. 54 (30 aprilie 1626), p. 77, nr. 58 (5 mai 1626).

⁴¹ Toma G. Bulat, *Documentele Mănăstirii Văratec*, Chișinău, 1938, p. 8 (scrisoare nedatată, dintre anii 1607–1611). Rușii erau chemați ca martori, pentru că se evaluaseră cheltuielile pentru curățirea de stuf și tină a hlabnicului. Se pare că rutenii erau meșteri recunoscuți în lucrările la iezituri și morile de apă, după cum rezultă și dintr-o mărturie a marilor boieri, din 1633, pentru niște „ezari” ruși uciși (**DRH**, A, XXI, p. 366–367, nr. 287) și din altă mărturie de la oamenii din satul Șerbănești de pe apa Bogdanei, dintre anii 1640–1648: *ibidem*, XXV, p. 275, nr. 280.

⁴² *Moldova în epoca feudalizmului*, VII, partea a 2-a, Chișinău, 1975, p. 228–230.

recenzați trei bejenari (români, după prenume), un Pavăl Ungureanul, șase birnici cu numele de familie *Rusul* fixat, câțiva cu nume specifice rutenești (*Hergeliuc*, *Velniuc*, *Coșciuc*, *Zup*, *Stețcu*) și trei *Huțanul*⁴³. Urmașii unora dintre aceștia din urmă de la Buhalnița și Cepenița, „de origine slavă”, mai vorbeau „limba rusă” la sfârșitul secolului al XIX-lea⁴⁴. Situația era similară la Scobinți (cu Fetești și Sticlăria), unde găsim în 1820 trei bejenari, 14 *Ungureanul*, doi *Rusul* și mai mulți *Hrițcu*⁴⁵. Peste șapte decenii, descendenților acestora nu li se mai recunoștea originea străină. Cu atât mai puțin, nici o relație genealogică nu se mai poate întrezări între locuitorii din satele acestea la 1900 și coloniștii de la 1498.

---

⁴³ Arhivele Naționale Iași, *Vistieria Moldovei*, 10/1820, f. 41^r–48^v.

⁴⁴ *Marele dicționar geografic al României*, II, București, 1899, p. 56, 317.

⁴⁵ Arhivele Naționale Iași, *Vistieria Moldovei*, 10/1820, f. 51^r–57^r.